The excavation at Bokšto Street 6, Vilnius

In 2010, a LII MTS expedition continued the excavation begun in 2006 at Bokšto St. 6. This year 19 trenches (Fig. 1) were excavated in three areas: area 1 (175 m^2), area 2 (536 m^2), and area 3 (75 m^2) (a total of 787 m^2) in the plot's W courtyard.

As expected, the excavations this year were conducted in the suspected central and peripheral parts of the burial site located on this plot. 115 burials were discovered here, all were oriented W–E with the head to the W. The orientation of the burials, especially of the early ones, shows the existence of some landmark (religious building?) in the plot's S courtyard. The finds discovered this year were distinguished by their ornateness and the high level of the jewellery work, especially the individually crafted rings discovered in burials 21 and 58 (Figs. 2–3). The richest burials were of adolescent and young adult females (Figs. 4–5).

Rokas Kraniauskas

Pokario rezistencijos dalyvių kapų paieška Apušroto (Gerkiškių) kaimo senosiose kapinėse

Archeologiniai tyrinėjimai Apušroto kaimo senosiose kapinėse (Akmenės r., Kruopių sen.) vykdyti Akmenės rajono savivaldybės užsakymu. Akmenės rajono savivaldybės Rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo ir palaidojimo vietų įamžinimo komisija, atsižvelgdama į okupacijos aukų giminaičių ir artimųjų pageidavimą, surinko istorinę medžiagą, rodančią, kad Prisikėlimo apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Juozapavičiaus tėvūnijos partizanai Steponas Erstikis (slapyvardžiu Patašonas) ir Kostas Liuberskis (slapyvardžiu Žvainys) buvo palaidoti Apušoto kaimo senosiose (Gerkiškių) kapinaitėse. Komisija priėmė sprendimą minėtų partizanų palaikus iškasti ir juos identifikavus perlaidoti pagal jų giminaičių ir artimųjų prašymą. Komisijos sprendimui pritarė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, sutikimą davė Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Planuojant tyrimus numatyta jų metu surasti ir atkasti bei dokumentuoti minėtų partizanų palaikus. Atlikus antropologinę ekspertizę ir identifikavus palaikus, juos numatyta iškelti perlaidojimui. Identifikavimą planuota atlikti ieškant įrodymų, galėsiančių padėti atkurti žuvimo ir laidojimo aplinkybes (jas raštiškai įvardijo liudininkai), bei vadovaujantis fiziniais partizanų požymiais, įvardytais giminaičių.

Istoriniai duomenys, kuriais vadovautasi pradedant kasimo darbus:

1. *Steponas Erstikis – Patašonas (g. 1920)*, kaip spėjama, buvo palaidotas ant kito partizano – Prano Skiriaus kapo. Pagal liudininkų (Emilijos Janulytės-Kukanauzienės (g. 1939) ir Vandos Joanos Janulytės-Bružienės (g. 1937)) parodymus jį palaidojo Bružai (neįvardijama kuris), pas kuriuos partizanas ieškodavo prieglobsčio. Laidotas naktį, paskubomis, suvyniotas į paklodę ir užkastas negiliame kape virš P. Skiriaus kapo. Laidojimo data ir mirties aplinkybės nenustatytos. 1964 m. jam užvesta baudžiamoji byla kaip vis dar tebeveikiančiam partizanui. Šios bylos liudininkų apklausose paskutinė data, kada pastebėtas S. Erstikis, yra

1955 m. Po šios datos patikimų duomenų apie partizano veiklą nebėra. Patys Bružai niekada oficialiai nebuvo apklausti.

P. Skirius (virš kurio kapo palaidotas S. Erstikis) žuvo ir palaidotas 1945 m. Pasak partizano sūnėno Juozapo Skiriaus (g. 1939), P. Skiriaus kūną surado ir palaidojo V. Bružas (vėliau laidojęs ir S. Erstikį). Laidota taip pat paskubomis, naktį, nors V. J. Janulytės-Bružienės parodymu, jis palaidotas karste. 1965 m P. Skiriui pastatytas metalinis kryžius su antkapiu.

2. *Kostas Liuberskis Žvainys* (g. 1913). Tikslios jo žuvimo ir laidojimo aplinkybės nėra žinomos. Kaip ir S. Erstikiui jam 1964 m. užvesta baudžiamoji byla kaip tebeveikiančiam partizanui. Šios bylos liudininkų apklausose paskutinė data, kada pastebėtas K. Liuberskis, yra 1957 m.

2007 m. tikrinant naujus liudininkų parodymus, organizuota archeologinė ekspedicija, spėjant, kad partizanas nušautas 1969 m. ir palaidotas netoli Šliažo sodybos Akmenės rajone. Deja, tuomet partizano palaikai nerasti.

Spėjimas, kad K. Liuberskis gali būti palaidotas Apušroto kapinėse, kilo iš Akmenės rajono savivaldybės Rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo ir palaidojimo vietų įamžinimo komisijos. Vadovautasi argumentais, kad čia stovi paminklinis akmuo su kryžiumi, ant akmens iškaltas užrašas „1969 M“, ši data sutampa su spėjama K. Liuberskio žuvimo data, kapinaitėse niekas po II Pasaulinio karo jau nebelaidojo, todėl tai gali būti tik partizano kapas. Be to, kapinaitės vadinamos „partizanų kapais“. Spėjimas buvo priimtas dedukciniu metodu be liudininkų parodymų ar archyvinių dokumentų.

Archeologiniai tyrinėjimai vykdyti 2010 m. liepos 2–3 d. Apušroto senųjų kapinių centrinėje dalyje. Tyrimuose dalyvavo antropologas prof. dr. Rimantas Jankauskas, Akmenės rajono savivaldybės administracijos darbuotojai, Akmenės rajono prokuratūros atstovai, ieškomų partizanų giminaičiai ir kiti suinteresuoti asmenys. Kasimo darbai pradėti vietose, pažymėtose paminkliniais akmenimis. Pirmame tyrimų etape matuoti 2 plotai.

Plotas 1 kastas spėjamoje K. Liuberskio palaidojimo vietoje, ploto centro koordinatės WGS 84: N56°12’47”, E023°02’1”. Tirtas 1,5x3 m (4,5 m^2) dydžio plotas. Prieš pradedant kasimo darbus, nuimtas paminklinis lauko akmuo su metaliniu kryžiumi, kuriame iškaltas užrašas „1969 M“.

Po paminkliniu akmeniu ir priešais jį įžemis susiklostęs natūralių geologinių procesų metu. Dviejų kapų perkasimų kraštai – maišyto grunto dėmės – išryškėjo tik ploto ŠR ir ŠV kampuose. Kapų duobės įgilintos apie 90–100 cm nuo žemės paviršiaus. Deja, savo pozicija jos nesietinos su paminkliniu akmeniu. Kapų duobių gylis, orientacija ir grunto nusėdimas virš kapo duobės liudija, kad tai senųjų kapinaičių kapai, savo fizine aplinka ir dydžiu identiški kapams, aptiktiems plote 2. Galimybė, kad kuris nors iš jų iškastas palyginti neseniai (1969 m.), yra atmestina.

Kadangi po paminkliniu akmeniu kapo neaptikta, nėra tiesioginių prielaidų jo sieti su toliau esančiomis kapų duobėmis. Taip pat suabejota, ar paminklinis akmuo yra antkapis, ar tik paminklas, žymintis 1969 m. įvykius ar įvykio metines kuriai nors sukakčiai, ypač turint omenyje lietuviškas kryžių statymo tradicijas. Nė vienas iš vietinių gyventojų ir kraštotyrininkų negalėjo pasakyti šio paminklinio akmens atsiradimo aplinkybių ar susieti jo su 1969 m. įvykiais.

1 pav. Plotas 2 prie kasimo darbus. R. Kraniausko nuotr.

Fig. 1. Area 2 prior to the excavation.

2 pav. Plote 2 išryškėjusios kapų duobės. R. Kraniausko nuotr.

Fig. 2. The distinct grave pits in area 2.

Plotas 2 kastas spėjamoje S. Erstikio ir P. Skiriaus palaidojimo vietoje, ploto centro koordinatės WGS 84: N56°12'8", E23°02'13". Pirmame tyrimų etape ploto dydis 2x3 m (6 m^2). Antrame tyrimų etape plotas visu ilgiu praplėstas 1,4 m į P ir 1 m į V, taip pat padaryta 1,4x1,2 m dydžio išpjova į P, tad bendrai tiriamas plotas sudarė 15 m^2. Prieš pradedant kasimo darbus nuimtas paminklas su kryžiumi P. Skiriui ir antkapis (1 pav.).

Kasimo metu atidengta sluoksnių stratigrafija yra identiška plotui 1: viršuje 10–15 cm storio velėna, po ja 20–30 cm storio žvyringo juodžemio sluoksnis. 40–45 cm gylyje prasideda įžemis – šviesiai rusvas žvyras su priemolio intarpais. Apie 50 cm gylyje išryškėja kapų duobių perkasimai. Kasta iki 90–100 cm gylio, kuriame pasiekta viršutinė palaidojimų riba, ties kuria pradeda atsidengti žmonių kaulai.

Kaip ir plote 1 paminklas ir antkapis pastatyti ne konkretaus kapo vietoje. Tiksliai po juo atidengtos 3 skersai antkapiui orientuotos kapų duobės. Į plotą papuolė dar 3 kapų frag-

3 pav. Preparuojamas kapas 9. R. Kraniausko nuotr.
Fig. 3. Burial 9 being excavated.

mentai – iš viso aptikti 6 palaidojimai (2 pav.). Vykdant kasimo darbus surinkta kelios dešimtys neanatomine tvarka gulėjusių žmonių kaulų iš suardytų kapų. Didžioji dalis kaulų priklauso vaikų kapams. Atidengtų kapų duobių gabaritai taip pat yra maži ir siauri (apie 1,5x0,6 m dydžio), greičiausiai priklausantys vaikų palaidojimams. Mirusieji galvomis orientuoti į Š, greičiausiai į Kruopių bažnyčią. Dvi kapų duobės orientuotos į V, laikantis krikščioniškosios orientavimo tradicijos.

Žvyringame grunte karstų fragmentai neišlikę, karstų vinių nerasta. Kapų duobių gyliai ir grunto nusėdimas identiški visuose kapuose. Kapai yra senesni nei XX a., mirusieji laidoti greičiausiai XIX a. Beje, kasinėjimo darbai buvo atliekami centrinėje kapinaičių dalyje, kur palaidojimai paprastai būna patys ankstyviausi.

Ploto 2 P ir V dalyse atidengti kapų fragmentai atrodė vėlyvesni, ploto sienelėse išryškėję perkasimai platesni, perkasti suardant ankstyvesnius kapus. Tai iš dalies atitiko liudininkų pasakojimus apie dvigubą palaidojimą. Todėl antrame tyrimų etape nuspręsta plotą 2 praplėsti.

Praplėtus plotą į V ir P, 40 cm nuo žemės paviršiaus (labai negiliai) atidengti žmogaus kaulai, gulintys anatomine tvarka. Kapas negilus, laidota paskubomis nedidelėje duobėje, jokių karsto fragmentų neišliko. Kapo situacija atitiko liudininkų nurodomas partizano S. Erstikio palaidojimo aplinkybes. Deja, preparuojant kapą teko nusivilti, kadangi kape aptikti dviejų asmenų palaikai. Prof. dr. Rimanto Jankausko atlikta analizė rodo, kad tai 25–30 m. moters ir 7–8 m. vaiko kaulai (3–4 pav.). Kape aptikta dar viena vaikiška kaukolė, greičiausia patekusi perkasant ankstyvesnį kapą.

Ploto P dalyje 45 cm gylyje grunte išryškėjo medinio kryžiaus stulpavietė. Stulpavietės duobė apvali, apie 80 cm skersmens, medinio kryžiaus apatinė dalis buvusi apie 20–25 cm pločio. Vėliau čia įkastas metalinis kryžius.

Archeologinių tyrinėjimų metu Apušroto (Gerkiškių) kaimo senosiose kapinėse ištirti 2

4 pav. Plotas 2 su atidengtu dvigubu palaidojimu. R. Kraniausko nuotr.

Fig. 4. Area 2 with an unearthed double burial.

plotai (bendrai 19,5 m^2). 90–100 cm gylyje gelsvo žvyro ir priemolio įžemyje atidengtos 8 kapų duobės, kurių situacija ir laidojimo pobūdis sietini su tradicinėmis XIX a. kaimo kapinaitėmis. Vienintelis kapas 9, atitinkantis partizano S. Erstikio laidojimo aplinkybes, pasirodė esantis dvigubas moters ir vaiko palaidojimas. Su vėlyvais partizanų palaidojimais galimų susieti kapų nesurasta.

Apibendrinant turimus duomenis, padaryta išvada, kad kasimo darbams pradėti pasirinktos vietos, kur stovi paminkliniai akmenys – antkapiai, yra neteisingos – po pačiais antkapiais kapų, susijusių su jais, neaptikta. S. Erstikio (tuo pačiu P. Skiriaus) palaidojimo vietoje antkapis pastatytas praėjus net dvidešimčiai metų nuo P. Skiriaus mirties. Paminklus statė žmonės, nežinoję tikslios kapo vietos. Tiesioginiai liudininkai, dalyvavę užkasant partizanus, jau mirę, o perpasakojant informacija dažnai gali prasilenkti su realybe, ypač erdvinėje lokalizacijoje.

Tikėtina, kad liudininkų tvirtinimai yra teisingi, ir partizanai palaidoti Apušroto kapinaitėse, tačiau ne antkapių vietoje. Abejotina, kad partizanai būtų laidoti pačiame kapinaičių centre. Paminklai šiuo atveju yra tik atminties ženklas, o ne kapavietės identifikavimas.

The search for the graves of post-war resistance fighters in Apušrotas (Gerkiškiai) village old cemetery

At the order of Akmenė District Municipality, an archaeological excavation was conducted in Apušrotas village old cemetery (Akmenė District, North Lithuania) in search of the graves of Steponas ‘Patašonas’ Erstikis and Kostas ‘Žvainys’ Liuberskis, partisans in

Resurrection District, Duke Žvelgaitis provincial forces, Juozapavičius Tactical Zone. The date and circumstances of the death of both partisans are unknown, and the Apušrotas village old cemetery is only their suspected burial site. Two areas (a total of 19.5 m^2) were excavated in it and eight grave pits unearthed in the sterile soil (Figs. 1–4), none of which was the grave of the aforementioned partisans.

Algimantas Merkevičius,
Julius Kanarskas, Lijana Remeikaitė

Tyrinėjimai Kurmaičių mikroregione

Kurmaičių mikroregionas yra į Š nuo Kretingos, Akmenos upės baseine. 2010 m. trečius metus vykdant Lietuvos mokslo tarybos Mokslo fondo remiamą projektą „Kultūrinio kraštovaizdžio raida archeologijos ir gamtos mokslų duomenimis (ARCHEOKRAŠTOVAIZDIS)“, VU Kurmaičių mikroregione **Kurmaičių** ir Tintelių kaimuose (Kretingos r.) vykdė archeologinius tyrimus (1 pav.). Vykdant projektą 2008 ir 2009 m., šiame mikroregione buvo atlikti archeologinių objektų ir jų gamtinės aplinkos žvalgymai. Apžiūrėti ir analizuoti Traidžių miške, Kurmaičių, Padvarių, Tintelių ir Tūbausių kaimuose, Pilsupio ir Burkštino upelių bei Akmenos upės pakrantėse esantys archeologiniai objektai ir jų aplinka.

Vienas iš kasinėjimų tikslų – patikrinti dešiniajame Akmenos upės krante XX a. pradžioje perkasto pilkapio, vadinamo Pilale (UK 27085), aplinką. Šis pilkapis yra 520 m į P nuo Kurmaičių tilto per Akmenos upę, dešiniajame jos krante. Į Š nuo minėto pilkapio yra neaukšta pakiluma, orientuota Š–P kryptimi, apsodinta pušimis. Joje buvo iškasti 9 šurfai po 2x1 m. Bendras šurfais ištirtas plotas sudarė 18 m^2. Juose aptikta vėlyvų XX a. I pusės radinių: žiestos keramikos šukių, raudonos ir gelsvos spalvos plytų gabaliukų, balto stiklo gabaliukas, gyvūnų kaulų, melioracijos vamzdžių dalių ir kt. Ankstyvesnio laikotarpio objektų šioje vietoje neaptikta.

Patikrinus aplinką į Š nuo minėto pilkapio, buvo numatyta tirti teritoriją į P nuo jo. Šioje vietoje ištirta ***perkasa 10***. Iš pradžių jos vietoje buvo išmatuotas 2x2 m dydžio plotas. Vėliau 29–40 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, išryškėjus dviems tamsiai rudos spalvos maišyto priesmėlio dėmėms, buvo padarytos išpjovos į P ir į R. Po išplėtimų bendras perkasos plotas pasiekė 12 m^2. Armenyje aptikta vėlyvų, XX a. I puse datuojamų radinių: keramikos, raudonos spalvos plytų gabaliukų, gyvulio kaulas ir t. t. Perkasos PR dalyje ištirta 1,27x1,23 m dydžio ovalo formos tamsiai rudos spalvos degėsinga priesmėlio dėmė. Buvo padarytas jos pjūvis Š–P kryptimi. V jos dalyje rasta pavienių angliukų ir jų koncentracijų. Dėmės R dalyje, 63 cm gylyje nuo žemės paviršiaus aptikta pavienių degintų žmonių kaulų, o netoli jų, 67 cm gylyje – angliukų koncentracija. Sluoksnio storis centrinėje dalyje siekė 26–32 cm. Š ir centrinė dėmės dalys apardytos gyvūnų.

Perkasos 10 PV dalyje ištirta tamsiai rudos, juosvos spalvos maišyto priesmėlio su angliukais dėmė, kurioje 43–55 cm gylyje nuo žemės paviršiaus rastas gyvūnų apardytas *degintinis kapas* urnoje lygiu paviršiumi (2 pav.). Dalis urnos šukių ir degintinių kaulų buvo nustumtos į dėmės ŠR ketvirtį. Ant urnos buvo uždėtas stambus – 39x36x10 cm dydžio – pilkšvos spalvos akmuo. Šis kapas preliminariai datuojamas ankstyvuoju geležies amžiumi. Jis nuo apardyto pilkapio (Pilalės)